Протидія оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань злочинам проти встановленого порядку несення військової служби

Ігор Федчак [1]

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2025	Право	343.98

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18734655

Анотація. Мета дослідження полягає у виробленні обґрунтованих підходів до підвищення результативності та законності протидії оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань злочинам проти встановленого порядку несення військової служби. Об'єктом дослідження являється діяльність оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань у системі виявлення, припинення та документування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. В статті охарактеризовано проблематику протидії оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань злочинам проти встановленого порядку несення військової служби, з урахуванням підвищеної суспільної значущості таких посягань для дисципліни, керованості підрозділів і безпеки особового складу в умовах воєнного стану. Визначено, що результативність протидії залежить від поєднання швидкості реагування та безумовної законності дій, оскільки будь яке порушення процедур знижує доказову цінність отриманих матеріалів і створює підстави для процесуального нівелювання здобутої інформації. Обґрунтовано, що нормативне підґрунття протидії формується положеннями кримінального законодавства щодо військових кримінальних правопорушень, а також правилами підслідності та завданнями Державного бюро розслідувань, що зумовлює необхідність чіткого алгоритму взаємодії оперативних і слідчих підрозділів разом із процесуальним керівником. Встановлено, що значна частина подій розгортається у внутрішньому середовищі військових колективів, де підлеглість, груповий тиск і ризики замовчування ускладнюють отримання первинних свідчень, а ротації та переміщення прискорюють втрату матеріальних і цифрових слідів. Доведено, що ключовими умовами успішного документування є рання фіксація первинної інформації, збереження ланцюга походження даних, своєчасне припинення триваючої шкоди та активний захист потерпілих, свідків і викривачів від тиску.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, оперативні підрозділи, протидія злочинам, військова служба, порядок несення служби, військові кримінальні правопорушення

[1] ORCID ID 0000-0002-4539-5988
Декан факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України)
Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

Counteraction by operational units of the State Bureau of Investigation to crimes against the established procedure for military service

Abstract. The purpose of the study is to develop substantiated approaches to increasing the effectiveness and legality of counteraction by operational units of the State Bureau of Investigation to crimes against the established procedure for military service. The object of the study is the activity of operational units of the State Bureau of Investigation in the system of detecting, stopping and documenting crimes against the established procedure for military service. The article describes the issues of counteraction by operational units of the State Bureau of Investigation to crimes against the established procedure for military service, taking into account the increased social significance of such encroachments for discipline, controllability of units and safety of personnel under martial law. It is determined that the effectiveness of counteraction depends on the combination of speed of response and unconditional legality of actions, since any violation of procedures reduces the evidentiary value of the materials received and creates grounds for procedural leveling of the information obtained. It is substantiated that the regulatory basis for counteraction is formed by the provisions of criminal legislation on military criminal offenses, as well as the rules of investigation and the tasks of the State Bureau of Investigation, which necessitates a clear algorithm of interaction between operational and investigative units together with the procedural manager. It has been established that a significant part of the events unfold in the internal environment of military collectives, where subordination, group pressure and risks of silence complicate the obtaining of primary testimony, and rotations and transfers accelerate the loss of material and digital traces. It is proven that the key conditions for successful documentation are the early fixation of primary information, preservation of the chain of origin of data, timely cessation of ongoing damage and active protection of victims, witnesses and whistleblowers from pressure.

Keywords: State Bureau of Investigation, operational units, counteraction to crimes, military service, procedure for performing service, military criminal offenses.

Вступ

Актуальність проблеми. Актуальність теми зумовлена тим, що такі посягання напряму впливають на боєздатність, керованість військових колективів, дисципліну, а також на довіру суспільства до справедливості та невідворотності відповідальності у сфері оборони. У Кримінальному кодексі України окремо виділено розділ, який визначає, що військовими кримінальними правопорушеннями є діяння проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час зборів, при цьому коло складів охоплює значний спектр ситуацій від невиконання наказу та самовільного залишення частини до діянь, що підривають службові механізми управління та безпеки. В контексті воєнного стану в нашій країні зростає чутливість до будь-яких порушень, які створюють ризики для виконання бойових завдань, збереження життя і здоров'я особового складу, захисту озброєння та майна, а також для запобігання внутрішнім кризам у підрозділах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнення опрацьованих джерел дозволяє зробити висновок, що наукові підходи до діяльності Державного бюро розслідувань у досліджуваній сфері доцільно вибудовувати на перетині кількох напрямів [1-10]. До прикладу, Н. Севич [1] розглядає Державне бюро розслідувань як суб'єкт формування та реалізації кримінологічної політики держави, приділяючи увагу тому, як інституційна роль органу впливає на пріоритети протидії злочинності, вибір профілактичних інструментів і послідовність реагування на найбільш суспільно небезпечні прояви. Р. Богданов [2] аналізує функціонально організаційну та штатну

структуру територіальних управлінь Державного бюро розслідувань, акцентуючи увагу на тому, як побудова підрозділів, розподіл компетенцій і кадрова укомплектованість впливають на спроможність органу виконувати покладені завдання. О. Рябчинська, К. Плутицька та Д. Рябчинський [3] присвячують роботу нормативно правовому аспекту взаємодії правоохоронних органів у протидії самовільному залишенню військової частини або місця служби військовослужбовцем.

Мета дослідження полягає у виробленні обґрунтованих підходів до підвищення результативності та законності протидії оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань злочинам проти встановленого порядку несення військової служби. Об'єктом дослідження являється діяльність оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань у системі виявлення, припинення та документування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.

Результати

Актуальність протидії оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань злочинам проти встановленого порядку несення військової служби визначається тим, що ці посягання руйнують дисципліну, керованість підрозділів, безпеку особового складу та здатність виконувати бойові завдання, особливо коли йдеться про умови воєнного стану. Кримінальний кодекс України прямо формує цю категорію як окремий розділ і через поняття військового кримінального правопорушення прив'язує відповідальність до порушення законодавчо визначеного порядку несення або проходження служби (табл.1).

Таблиця 1

Оперативний цикл протидії від первинного сигналу до стійких доказів

Етап оперативного циклу	Зміст дій у реальній роботі	Які дані варто зафіксувати одразу, щоб не втратити доказовість	Що саме найчастіше руйнує справу та як цьому запобігти
Отримання первинної інформації	Прийом повідомлень, аналіз рапортів, звернень родичів, даних медичних пунктів, службових журналів, повідомлень з відкритих джерел, первинний відбір фактів від оцінок	Час, місце, учасники, службові ролі, короткі первинні пояснення без навідних питань, дані про можливих очевидців, наявні фото, відео, переписки, записи радіообміну	Поспішні висновки на основі чуток, втрата першої версії подій, витік інформації у підрозділ; запобігання через фіксацію одразу і мінімізацію кола поінформованих
Збереження слідів і цифрових даних	Організація збереження носіїв, резервування даних, фіксація джерел походження, недопущення видалення переписок і відео, контроль доступу до документів	Хто передав матеріал, коли і за яких умов його отримано, де зберігався, хто мав доступ, які копії створено, як забезпечено незмінність, які метадані збережено	Розрив ланцюга збереження, неконтрольовані копії, відсутність протоколювання; запобігання через стандарти фіксації і контроль доступу
Робота зі свідками і потерпілими	Проведення безпечних контактів, відокремлення свідків, збір узгоджених у часі пояснень, оцінка ризику тиску, фіксація спроб залякування	Ознаки залежності від начальника, факти тиску, канали погроз, службові рішення, які погіршують становище, повторюваність епізодів у часі	Зміна показань через страх і груповий тиск; запобігання через раннє документування, конфіденційність і реалістичну стратегію безпеки
Узгодження зі слідчим і прокурором	Узгодження пріоритетів, передання аналітики і довідок, підготовка до слідчих дій, формування зрозумілої часової лінії подій	Логічно структуровані довідки з чітким походженням даних, карта зв'язків між епізодами, перелік джерел, пояснення релевантності для складу правопорушення	Розрив між оперативним пошуком і потребами доказування; запобігання через спільне планування і регулярне уточнення завдань

Сформовано автором

Оперативна протидія в цій категорії проваджень являється послідовністю дій, де швидкість і законність одночасно визначають результат. Події розгортаються у внутрішньому середовищі військових підрозділів, де є підлеглість, ризик тиску та мовчання свідків, а також небезпека втрати слідів через переміщення, ротації та бойову обстановку. Тому оперативний підрозділ має працювати як механізм раннього

виявлення і збереження даних, а також як запобіжник подальшої шкоди, діючи у межах правового регулювання оперативно розшукової діяльності (табл.2).

Таблиця 2

Типові склади злочинів і практичні орієнтири оперативного документування

Типова ситуація	**Як проявляється у підрозділі**	**Оперативні орієнтири, що саме перевіряти і фіксувати**	**Найпоширеніші прогалини, які потім використовує захист**
Непокора	Відкрита відмова виконувати наказ начальника, демонстративне ігнорування розпорядження, спроби створити групову підтримку для саботажу	Зміст наказу, спосіб доведення, коло присутніх, час, місце, реакція виконавця одразу, журнали чергувань, записи зв'язку, дані про реальну можливість виконати наказ	Немає підтвердження доведення наказу, відсутня фіксація первинної реакції, підміна відмови формулюванням про нібито непорозуміння
Невиконання наказу	Формальна згода без виконання, умисне затягування, виконання не в повному обсязі, що створює тяжкі наслідки	Фактичний обсяг виконання, часові межі, службові документи контролю, наслідки і причинно наслідковий зв'язок, повідомлення про ризики до настання наслідків	Неможливо довести умисел, не показано причинно наслідковий зв'язок між невиконанням і наслідками, не зафіксовано службовий контроль
Погроза або насильство щодо начальника	Погрози, шантаж, фізичний вплив з метою примусити начальника змінити службове рішення або не реагувати на порушення	Медичні дані, фото і відео ушкоджень, записи камер, переписки, свідчення очевидців, службовий контекст і мотив, попередні конфлікти та їх службова природа	Ситуацію подано як побутову сварку, втрачено первинні медичні і відео сліди, відсутній мотив саме службового примусу
Порушення статутних правил взаємовідносин	Систематичне приниження, примус до неслужбових дій, психологічний тиск, групові форми насильства, мовчазна згода оточення	Повторюваність у часі, мапа мікрогруп, ролі ініціаторів і виконавців, медичні звернення, переписки, аудіо і відео, свідчення свідків, які не контактують між собою	Свідки змінюють позицію через страх, версії подій узгоджуються колективно, витік інформації про скаргу і подальший тиск на потерпілого
Самовільне залишення частини або місця служби, дезертирство	Раптова відсутність, приховані переміщення, спроби легалізувати відсутність довідками, контакти з цивільними, вимкнення зв'язку	Останнє місце перебування, маршрути, камери, дані телефону, транспортні дані, коло контактів, мотив, події напередодні у підрозділі, можливі фактори примусу або насильства	Запізніле реагування, втрачено цифрові сліди, некритичне прийняття пояснень без перевірки, відсутність цілісної часової лінії

Сформовано автором

Для непокори та невиконання наказу вирішальними є законність і конкретність наказу, доведення його до виконавця, наявність можливості виконання та свідоме ігнорування. Для погрози або насильства щодо начальника важливим є службовий контекст підлеглості й доказовий набір, який відокремлює службовий злочин від

побутового конфлікту. Для порушення статутних взаємовідносин визначальною стає повторюваність епізодів, роль груп і неформальних лідерів, а також робота з медичними зверненнями, внутрішніми журналами і цифровими слідами (табл.3).

Таблиця 3

Ключові виклики та напрями посилення оперативної протидії

Виклик	**Чому він виникає саме у військовому середовищі**	**Практичні дії для посилення оперативної протидії**	**Який результат очікується для служби та правосуддя**
Закритість внутрішнього середовища і мовчання свідків	Підлеглість, залежність від командирів, страх службових наслідків, неформальні групи впливу, ризик стигматизації потерпілого	Конфіденційні канали повідомлення, рання оцінка ризику тиску, робота зі свідками у малих групах, фіксація первинних пояснень одразу, мінімізація витоків інформації	Підвищення готовності свідків співпрацювати, зменшення відкликання показань, сильніша доказова база
Швидке зникнення слідів	Ротації, переміщення, бойова обстановка, зміна телефонів, видалення переписок, обмеження доступу до місця події	Протоколи першочергового збереження даних, контроль ланцюга збереження, швидке резервування цифрових матеріалів, фіксація метаданих	Менше втрат інформації, швидша реконструкція подій, вища стійкість доказів у суді
Складність відмежування дисциплінарного і кримінального	Схожі зовнішні прояви, спроби подати злочин як службовий конфлікт, вибіркове подання фактів	Побудова часової лінії, перевірка законності наказів, фокус на службовому контексті, виявлення мотиву і умислу, зіставлення свідчень із документами	Коректна кваліфікація, менше процесуальних помилок, точніші рішення щодо підозри
Тиск на потерпілих і викривачів	Спільне проживання і служба, залежність від колективу, приховані погрози, обмежена мобільність	План безпеки для ключових осіб, фіксація кожного епізоду впливу, обмеження кола поінформованих, узгодженість дій зі слідчим і прокурором	Стабільність показань, менше відмов, підвищення довіри до захисту
Оскарження дій через порушення законності	Висока конфліктність справ, суспільна чутливість, зацікавленість сторін у дискредитації розслідування	Чітке планування у межах процесу, документування підстав кожної дії, навчання доказовим стандартам, контроль пропорційності заходів	Допустимість доказів, передбачуваність процесу, стійкі результати в суді

Сформовано автором

Разом із цим, практична значущість дослідження саме оперативної протидії з боку Державного бюро розслідувань пояснюється особливою роллю цього органу у системі кримінальної юстиції, оскільки він покликаний запобігати, виявляти, припиняти, розкривати і розслідувати визначені категорії кримінальних правопорушень, а у переліку підслідності прямо зазначаються злочини проти встановленого порядку несення військової служби, з урахуванням винятків, визначених законом. Оперативні підрозділи Державного бюро розслідувань працюють на стику швидкого збору первинної інформації, документування прихованих форм поведінки, встановлення зв’язків між епізодами, захисту свідків і недопущення подальшої шкоди, що є критичним, коли правопорушення вчиняються в умовах закритого внутрішнього середовища військової організації та супроводжуються корпоративною лояльністю, страхом повідомлення або спробами тиску. Так, це формує підґрунття для підвищеної наукової і прикладної уваги до методів оперативно-розшукової діяльності, взаємодії оперативних та слідчих підрозділів, координації з прокурором, а також до стандартів

законності і пропорційності під час застосування інструментів, які мають істотне втручання у приватність і потребують чіткого правового контролю.

Висновки

Таким чином, протидія оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань злочинам проти встановленого порядку несення військової служби постає ключовою умовою збереження дисципліни, керованості та безпеки особового складу, оскільки саме оперативний компонент дає можливість своєчасно виявляти приховані епізоди, швидко припиняти триваючу шкоду, мінімізувати ризики тиску на потерпілих і свідків, а також забезпечувати належну якість доказової інформації для подальшого досудового розслідування і судового розгляду, що в підсумку зміцнює довіру до невідворотності відповідальності у сфері військової служби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Носевич, Н. Р. Державне бюро розслідувань як суб'єкт формування та реалізації кримінологічної політики держави . *Українська поліцеїстика, теорія, законодавство, практика,* 1 (3),2022. 116-122
2. Богданов, Р. І. Функціонально-організаційна та штатна структура територіальних управлінь Державного бюро розслідувань . *Європейські перспективи*, 2,2024. 305-310
3. Рябчинська, О. П., Плутицька, К. М., & Рябчинський, Д. А. Взаємодія правоохоронних органів у протидії самовільному залишенню військової частини або місця служби військовослужбовцем, нормативно-правовий аспект . *Аналітично-порівняльне правознавство*, Випуск № 06,2025, частина 3. 110-116
4. Живко З.Б., Леськів Г.З., Живко О.В. Компетенції зеленої управлінської еліти: інтеграція академічної освіти, бізнесу та громад на засадах креативного менеджменту й соціальних комунікацій. *Наукові перспективи* . № 11(65) 2025. С.715-731
5. Шилепницький П.І., Зибарева О.В. Державно-приватне партнерство: польський досвід. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6872
6. Зибарева О.В., Палагнюк С.Ю. Інтеграція цифрових трансформацій в систему управління конкурентними перевагами підприємства. *Ефективна економіка*. 2025. №6. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6748
7. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. *Наукові інновації та передові технології.* С. 227-237. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237
8. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10(38), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 190-201. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201
9. Батюк, О. В., & Дмитрів, С. О. До питання організації розслідування військових злочинів . *Соціально-правові студії*, 3 (13),2021. 77-87
10. Підбережний, В. Р. Діяльність оперативних підрозділів у кримінальному процесі, деякі проблемні питання та шляхи їх вирішення . *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики, матеріали конференції (Харків),*2018. 148-151